

**La integració
lingüística de la
immigració**

**XIV Jornada de
Sociolingüística
d'Alcoi**

**La transmissió
intergeneracional
del valencià**

La transmissió de la llengua Catalana a Les Illes Balears

En aquesta presentació intentarem esbossar de quina manera es transmet la llengua catalana a les Illes Balears d'una generació a la següent i quins factors influeixen en aquest procés. Ens basarem sobretot en dades procedents de l'Enquesta sociolingüística 2003 (ES2003).

La transmissió lingüística és un indicador qualitatiu rellevant sobre la situació social de la llengua d'una comunitat. El fet que els individus decideixin passar als fills l'herència lingüística que han rebut dels pares ens indica que, en aquella societat, la llengua en qüestió té prou valor (instrumental i/o identificador) perquè sigui desitjable que els fills l'adquireixin. Altrament, els pares es plantejaran la conveniència de transmetre'ls una varietat lingüística diferent de la de la comunitat lingüística d'origen. En el cas de les Illes Balears cal remarcar, d'entrada, que la transmissió del català dins la comunitat lingüística catalanolingüe es continua produint de manera gairebé normal. A diferència del que ha pogut passar a altres parts del domini lingüístic, la vernacularització de varietats diferents de la catalana a les Illes Balears és conseqüència, sobretot, dels moviments migratoris que s'han produït al llarg del segle xx (i que encara avui continuen), i només és producte de la defecció lingüística de la població autòctona en una proporció petita. De fet, el 98% de les persones descendents de progenitors de llengua catalana i que tenen, elles mateixes, parelles de llengua catalana, parlen en català als fills.

AUTOR

**Joan-Albert Villaverde
Vidal**

**Universitat de
Les Illes Balears**

Grau d'autoctonisme de la població de les Illes Balears

Com veurem al llarg d'aquesta presentació, l'origen de la població és una variable clau per explicar la transmissió lingüística a les Balears. Aquesta variable s'ha de relacionar amb tres més: l'edat dels individus, la seva distribució geogràfica a les Balears i la incidència dels emparellaments d'individus catalanolingües amb individus procedents d'altres comunitats lingüístiques. Per aquest raó, abans de continuar oferirem algunes referències bàsiques d'aquestes variables. El gràfic 1 ens mostra la distribució de la població de les Illes Balears segons el seu arrelament als Països Catalans. Veiem que 6 de cada 10 habitants de les Balears són nascuts al domini lingüístic, però que només el 43,6% són autòctons fills d'autòctons, mentre que el 16% són autòctons amb almenys un progenitor que no ho és. És molt important tenir en compte el grau d'autoctonisme dels diferents grups d'edat¹. Fixem-nos que, en els grups d'edat extrems (de 65 anys i més i de 15 anys a 29), la proporció d'autòctons és gairebé la mateixa: 7 de cada 10. Ara bé, mentre que dues terceres parts dels més grans són autòctons fills d'autòctons, només una tercera part dels més joves ho són. En aquest darrer grup d'edat és on trobam la proporció més elevada d'individus autòctons que tenen almenys un progenitor al·lòcton: un terç. Els segueixen, en aquest aspecte, els de 30 anys a 44, el 14% dels quals tenen almenys un progenitor de fora. D'altra banda, els dos grups d'edat intermedis (de 30 anys a 44 i de 45 a 64) són els que presenten la major proporció d'individus nascuts fora dels Països Catalans: en ambdós casos s'acosta gairebé a la meitat. Cal tenir en compte que, després d'un procés migratori intens (com el que es va produir a les Balears a partir dels anys cinquanta del segle passat), com més alta és la proporció d'immigrants en una generació, més probable és que en la generació següent hi hagi individus nascuts al territori fills d'aquests immigrants.

El grau d'arrelament de la població també varia per illes i, dins Mallorca, entre els municipis de la badia de Palma (Palma, Calvià, Lluçmajor i Andratx) i la resta de l'illa (gràfic 2). De fet, a les Balears s'hi poden distingir dues zones clarament diferenciades: la badia de Palma i Eivissa i Formentera, d'una banda, i la resta de Mallorca i Menorca, de l'altra. En els dos primers territoris, només un terç de la població és nascuda als Països Catalans de pare i mare autòctons; en els dos segons, no arriba a un terç els que han nascut fora. En el primer cas, els al·lòctons

suposen al voltant de la meitat; en el segon, els autòctons fills d'autòctons superen amb escreix el 50% (en el cas de Menorca són gairebé el 60%).

Respecte de la incidència dels emparellaments dels catalanolingües amb membres d'altres comunitats lingüístiques, cal dir que és més aviat baixa en la generació dels pares dels individus estudiats, en què només una parella de cada 10 és integrada per un catalanolingüe i una persona que no ho és¹; la resta de parelles (9 de cada 10) són lingüísticament homogènies¹. En la generació dels mateixos individus estudiats, la incidència és una mica més elevada: 2 parelles de cada 10 són integrades per un catalanolingüe i una persona que no ho és (taula 1). Observam que l'homogeneïtat de les parelles disminueix amb l'edat, mentre que la proporció de catalanolingües emparellats amb algú que no ho és augmenta de manera inversament proporcional a l'edat.

TAULA 1. Composició lingüística de les parelles en la generació de les persones entrevistades, per grups d'edat. Font: ES2003.					
	Conjunt	65 i més	45-64	30-44	15-29
Només un membre de la parella és catalanolingüe	20,8%	16,7%	18,5%	22,6%	23,9%
Un membre catalanolingüe i l'altre castellanolingüe	17,3%	12,6%	14,6%	19,0%	21,3%
Proporció de parelles homogènies:	70,2%	78,9%	71,6%	68,4%	64,7%
— Tots dos catalanolingües	36,5%	58,0%	37,0%	33,6%	24,4%
— Tots dos castellanolingües	31,3%	17,5%	31,2%	33,0%	39,1%
— Tots dos una altra	2,4%	3,4%	3,4%	1,8%	1,2%

La llengua de relació amb els pares

Quant a la llengua emprada amb els progenitors (gràfics 3.1.a, 3.1.b, 3.2.a i 3.2.b), s'observa que al voltant del 44% dels individus es relacionen amb la mare i amb el pare en català; al voltant del 47% s'hi relacionen en castellà, i en devers el 8% dels casos hi empen una altra llengua. Per grups d'edat, observam que el català és la llengua de relació amb els pares de dues terceres parts dels més grans, i només d'un terç dels més joves. L'ús del castellà en la relació amb els pares augmenta de manera inversa a l'edat: l'empen una quarta part dels més grans i al voltant del 57% dels més joves. Per zones (gràfics 3.2.a i 3.2.b) s'observa que l'ús del català amb el pare i amb la mare se situa al voltant del 60% a Mallorca sense la badia de Palma i a Menorca, però queda reduït a devers una tercera part de la població de la badia de Palma i de les Pitiüses.

Com hem comentat més amunt, la disminució proporcional de l'ús del català per relacionar-se amb els pares no és la conseqüència del trencament de la transmissió del català en el si de la comunitat catalanolingüa, sinó dels canvis demogràfics que la població insular ha experimentat durant els darrers cinquanta anys. De fet, no és difícil establir un paral·lelisme entre la distribució d'aquestes proporcions i el grau d'arrelament de la població. Si comparem els gràfics 3.1.a i 3.1.b amb el gràfic 1 i els gràfics 3.2.a i 3.2.b amb el gràfic 2, veurem que la proporció d'ús exclusiu o predominant del català amb els pares coincideix amb la proporció de persones autòctones de pare i mare també autòctons. De fet, quan coincideix que la llengua habitual del pare i de la mare és el català, la transmissió del català als fills es produeix en més del 95% dels casos (gràfic 3.3). Ara bé, quan la llengua habitual d'un dels dos progenitors és el castellà¹, la transmissió del català és més problemàtica: en aquestes casos, només el 58% de la mares i el 56% dels pares de llengua habitual catalana es relacionen amb els fills en català, mentre que el 33% de les mares i el 38% dels pares s'hi relacionen en castellà.

La llengua de relació amb els fills

Fins aquí ens hem referit a la llengua de relació entre els individus i els seus pares. Tot seguit veurem en quina llengua parlen als seus propis fills les persones que en tenen. En primer lloc, convé comentar que, segons l'ES2003, de les persones que integren la mostra que tenien almenys un fill, el 48,4% eren catalanolingües, el 42,9% eren castellanolingües, el 4,1% tenien el català i el castellà com a llengües d'identificació i el 4,6% en tenien una altra. Aquestes proporcions expliquen, en part, els usos lingüístics amb els fills: del conjunt de persones que tenen almenys un fill, el 48,5% s'hi relacionen en català, el 41,2% en castellà i el 4,7% en català i en castellà (gràfic 4.1)¹. I deim que els expliquen en part perquè, com podem comprovar en el mateix gràfic 4.1, ni tots els catalanolingües parlen en català als fills (un de cada 10 no ho fa), ni tots els castellanolingües els parlen en castellà, etc., sinó que hi ha transvasament en un sentit i en un altre.

D'altra banda, entre els que tenen una identitat dual (catalana i castellana), 4 de cada 10 es decanten per relacionar-se amb els fills en català, 3 s'hi relacionen en castellà i només una quarta part diuen relacionar-s'hi indistintament en totes dues llengües. Entre els que s'identifiquen amb una altra llengua, 8 de cada 10 la transmeten als fills; dels que opten per no transmetre'ls-la, 3 de cada 4 es decanten per parlar-los en castellà. A partir d'aquí ja no direm res més sobre aquests dos grups d'individus, perquè suposen submostres reduïdes que no es poden continuar dividint.

El gràfic 4.2 mostra com es comporten els individus catalanolingües i castellanolingües segons el lloc on viuen. Observam, per exemple, que només el 83% dels catalanolingües de Palma transmeten el català als fills, mentre que el 88% dels castellanolingües els transmeten el castellà. A Eivissa i Formentera 9 de cada 10 catalanolingües i 9 de cada 10 castellanolingües transmeten la llengua respectiva als fills. A les dues zones amb una proporció més alta de població autòctona (Mallorca sense la badia de Palma i Menorca), no només els catalanolingües transmeten el català als fills en una proporció més elevada (més del 95%), sinó que el comportament dels castellanolingües és diferent del registrat a les altres dues zones: tant a Mallorca sense la badia de Palma com a Menorca, 2 de cada 10 castellanolingües empran el català per relacionar-se amb els fills i, d'aquests 2, un l'hi empran de manera exclusiva o predominant.

El gràfic 4.3 mostra la llengua que els individus catalanolingües i castellanolingües parlen als fills segons el grup d'edat al qual pertanyen. No hi hem inclòs les dades referides a la població de menys de 30 anys, ja que suposen una submostra massa petita i, a més, aquestes persones encara no han tingut tots els fills que és previsible que tinguin al llarg de la seva vida. Quant als altres tres grups d'edat, observam que els grans i els adults madurs presenten un comportament bastant semblant: en tots dos casos l'ús del català o del castellà amb els fills està condicionat per la proporció d'individus catalanolingües o castellanolingües presents en cada grup; a més, en tots dos casos 9 de cada 10 individus catalanolingües parla en català als fills de forma predominant i una part dels individus castellanolingües (al voltant del 10%) han incorporat el català com a llengua de relació amb els fills.

El grup d'adults joves (de 30 anys a 44) s'aparta una mica d'aquest patró: la proporció d'individus que empren el català o el castellà amb els fills ja no coincideix exactament amb la proporció de catalanolingües i de castellanolingües presents en el grup: els catalanolingües suposen el 43,5% del grup, però els que parlen en català als fills són el 45,5%; els castellanolingües són el 49,8%, però els que parlen en castellà als fills són el 45%. Això s'explica perquè els catalanolingües d'aquesta edat transmeten el català als fills en una proporció més alta que els altres dos grups (el 94%) i, sobretot, perquè el 15% dels castellanolingües han incorporat l'ús del català amb els fills en alguna mesura.

Influència de la llengua habitual de la parella

En aquest apartat veurem com la llengua habitual de la parella condiona la llengua amb què els individus es relacionen amb els fills. Observam (gràfic 5.1) que gairebé tots els individus catalanolingües amb una parella de llengua habitual catalana transmeten el català als fills. Quan la llengua habitual de la parella és el castellà, una quarta part dels catalanolingües es relacionen en castellà amb els fills; en aquests casos, s'observa que les dones mantenen l'ús del català en una proporció lleugerament superior als homes (el 58,2% de les primeres en front del 54% dels segons)¹. Pel que fa a les persones castellanolingües, transmeten el castellà als fills en el 90% dels casos o més quan la llengua habitual de la parella també és el castellà, però en una proporció menor quan tenen una parella de llengua habitual catalana. En aquests casos, un terç dels homes i 4 de cada 10 dones han incorporat l'ús del català en alguna mesura com a llengua de relació amb els fills.

Si consideram les diferències segons l'edat (gràfic 5.2), observam que, en els tres grups d'edat considerats, la transmissió del català entre els catalanolingües és gairebé universal quan la parella té el català com a llengua habitual. Quan la llengua habitual de la parella és el castellà, s'observa que, com més joves són, més elevada és la proporció de catalanolingües que empren el català per relacionar-se amb els fills: el 42,1% dels grans, el 52,3% dels adults madurs i el 71% dels adults joves.

També observam que prop del 10% dels adults joves castellanolingües amb una parella de llengua habitual castellana han incorporat el català, en alguna mesura, com a llengua de relació amb els fills, i que quan la llengua habitual de la parella és el català, els que incorporen l'ús del català amb els fills són més d'una tercera part.

Els valors obtinguts per zones (gràfic 5.3) s'han de considerar amb prudència perquè, en alguns casos, s'han calculat a partir de poques unitats mostrals. Tanmateix, s'hi observen algunes tendències que paga la pena comentar. Per exemple, el manteniment del català per part del membre catalanolingüe de les parelles mixtes és més elevat a Mallorca sense la badia de Palma (68,4%) i a Menorca (64,5%) que a la badia de Palma i a les Pitiüses (al voltant del 51%). El comportament dels castellanolingües amb una parella de llengua habitual catalana també és molt diferent d'una zona a l'altra: a Mallorca sense la badia de Palma, més de la meitat empren el català, en alguna mesura, per relacionar-se amb els fills (devers un terç de manera exclusiva o predominant); a Menorca el percentatge també s'acosta a la meitat. A la badia de Palma, en canvi, els castellanolingües amb una parella de llengua habitual catalana que empren el català amb els fills no arriben a la quarta part, mentre que a les Pitiüses són devers un terç.

L'índex de transmissió intergeneracional

Un cop exposades aquestes dades podem demanar-nos: però així, a les Illes Balears, el català avança o recula en el pas d'una generació a la següent? Per sintetitzar la informació sobre el trànsit de la generació dels pares dels individus a la generació dels seus fills (és a dir, el seu punt de partida i el seu punt d'arribada com a agents actius de la transmissió de la llengua), usarem l'índex de transmissió intergeneracional (ITIC)¹. Aquest índex resulta de dividir per cent la diferència entre la proporció d'individus que usen el català de manera predominant amb els fills i la proporció d'individus que l'usen de manera predominant amb els pares. Pot tenir un valor entre -1 i +1. Un valor positiu indica que, en el pas d'una generació a la següent, la comunitat catalanolingüe guanya parlants; un ITIC negatiu indica la situació contrària: hi ha persones que, havent rebut el català dels pares, no el transmeten als fills.

Un ITIC que no és estadísticament diferent de zero vol dir que, en el trànsit intergeneracional, la comunitat no experimenta ni guanys ni pèrdues.

La taula 2 mostra l'ITIC calculat per al conjunt de les Balears i per a diversos subconjunts. També s'hi han inclòs els percentatges a partir dels quals s'han obtingut aquests índexs, a fi que serveixin de referència. L'ITIC calculat per a les Illes en conjunt presenta un valor positiu (0,06). També és positiu a tres de les quatre zones considerades (la badia de Palma, la resta de Mallorca i Menorca); el valor obtingut a les Pitiüses no és estadísticament diferent de zero. Pel que fa a l'edat, els adults joves presenten un ITIC positiu (0,06); els valors obtinguts per als altres dos grups d'edat no són significatius. Tant homes com dones presenten índexs significatius positius.

És especialment interessant de comentar l'ITIC obtingut segons el grau d'arrelament de la població. Observam que els autòctons amb un progenitor de fora presenten un índex de transmissió positiu i d'intensitat notable (0,35 quan la mare és el progenitor autòcton i 0,30 quan ho és el pare). També els autòctons fills d'al·lòctons i fins i tot els nascuts fora dels Països Catalans presenten índexs positius. En canvi, els autòctons fills d'autòctons presenten un índex negatiu significatiu (-0,03). Aquesta paradoxa s'explica per una qüestió demogràfica: la meitat d'aquest sector de població són gent gran i adults madurs, persones que partien d'una situació familiar pràcticament catalana però que varen tenir els propis fills en plena dictadura franquista, quan la pressió per substituir el català per l'espanyol era més forta.

Finalment, observam, com era previsible, que el fet que la llengua habitual de la parella sigui el català o no provoca índexs significatius de signe positiu o negatiu. Així, per exemple, els catalanolingües presenten un ITIC positiu (0,05) quan la parella parla català, però negatiu i d'intensitat moderada (-0,18) quan la parella parla castellà.

TAULA 2. Índex de transmissió intergeneracional (ITIC) a les Illes Balears.			
Font: elaboració pròpia a partir de l'ES2003.			
	ITIC	ÚS PREDOMINANT DEL CATALÀ AMB ELS PARES	ÚS PREDOMINANT DEL CATALÀ AMB ELS FILLS
Conjunt de les Balears	0,06	43,0%	48,5%
Per zones			
Badia de Palma	0,04	32,4%	36,4%
Resta de Mallorca	0,06	57,0%	63,5%
Menorca	0,09	59,9%	69,0%
Eivissa i Formentera	0,01*	35,3%	35,9%
Per grups d'edat			
Adults joves (30-44)	0,06	39,5%	45,5%
Adults madurs (45-64)	0,02*	43,8%	45,8%
Grans (65 i més)	-0,05*	66,6%	61,9%
Per sexe			
Homes	0,07	41,9%	48,6%
Dones	0,04	44,1%	48,5%
Per grau d'arrelament			
Autòctons +MP	-0,03	90,8%	88,2%
Autòctons +M	0,35	26,1%	60,6%
Autòctons +P	0,30	28,5%	58,5%
Autòctons -MP	0,18	1,4%	19,3%
Al·lòctons	0,06	2,4%	8,0%
Segons la llengua habitual de la parella			
Català	0,11	71,6%	82,3%
Castellà	-0,04	15,3%	11,7%
Català i castellà per igual	0,01*	19,5%	20,3%
Una altra	-0,05*	12,1%	7,1%
Segons la llengua habitual de la parella (individus catalanolingües)			
Català	0,05	92,1%	97,2%
Castellà	-0,18	74,3%	56,2%
Segons la llengua habitual de la parella (individus castellanolingües)			
Català	0,16	7,3%	23,3%
Castellà	0,00*	1,9%	2,1%

*Els valors indicats amb un asterisc no són estadísticament diferents de 0.

Conclusions

En aquesta exposició hem vist que, a les Illes Balears, la transmissió del català es continua produint normalment en el si de la comunitat catalanolingüa. Hem vist també que la transmissió de la llengua està estretament lligada al grau d'autoctonisme de la població. Així mateix, hem comentat que l'emparellament dels catalanolingües amb persones de llengua habitual castellana provoca que una part dels primers no transmetin la seva llengua als fills. Aquest fet s'observa en la generació dels pares i també en la generació dels individus objecte d'estudi. Ara bé, hem comprovat que el comportament dels membres catalanolingües de les parelles mixtes és diferent segons l'edat: del grup dels més grans, 4 de cada 10 han transmès el català als fills; entre els adults joves, els l'han transmès 7 de cada 10. Els diferents contextos sociopolítics en què aquestes persones han tingut descendència (els més grans, en plena dictadura franquista; els més joves, quan el català s'ha fet present en l'esfera pública i ha guanyat valor instrumental), segurament expliquen aquestes diferències de comportament.

D'altra banda, el fet que l'índex de transmissió del català que s'obté a les Balears en conjunt sigui positiu significa que la llengua catalana té prou poder d'atracció perquè una part de la població que no l'ha rebuda familiarment consideri desitjable convertir-la en el punt de partida lingüístic dels seus fills. És especialment remarcable el valor positiu que presenta l'ITIC dels autòctons amb un progenitor de fora: en aquests casos, el fet que el progenitor autòcton no hagi transmès el català als fills no ha estat un obstacle perquè aquests l'hagin adquirit fora de l'entorn familiar inicial i l'hagin transmès als propis fills.